

Gondolatsor a színházról az iskoláig

● A színész panaszok, mert üres nézőtér előtt játszik, és a közönség „értéktelenedő” szemléletéről beszél, a nézők az előadások csapnivaló színvonaláról vagy éppen érthetlenségéről. En az utóbbiak közé tartozom, ennek az írásnak a nézőpontja tehát nézői.

● Először is: nem „értéktelenedésről” van szó, hanem értéktelődésről (és — válságról). Mindezekhez a színház (s nemcsak a színház, jórészt a többi művészeti ág is) képtelen volt alkalmazkodni, eleinte föl sem ismerte ezt, vagy nem akarta fölismerni; később kiderült, hogy a színház teljesen rugalmatlan (a színházi rendszerre éppúgy gondolok itt, mint az előadásmódra, vagy a szemléletre, stb.): a szélkakas berendezésodott, nem képes fordulni, hiába fúj a szél. Olyan helyzet alakult ki, hogy a potenciális néző színház, a színház pedig sültcsirkevel (rosszabb színház kétszer-süllyel) kínálja.

● Miért nem ismerte (és ismeri) föl ezt a helyzetet a színház? Mert görcsösen ragaszkodik a legitimitását biztosító „örök”-szemlélethez, a művészetet szereti valami gomolygó ködbe burkolni, szembeállítva a tömeg (a közönség) „pillanatnyiságával és hétköznapiságával”. Ez a színházi (művészi) szemlélet a szakmai különbséget a „beavatottság” távolságára növeli. Egy történelmi példára emlékeztetnék: a papi funkcióra, ami nem egyszerűen szakma, hiszen a pap Isten evilági helytartója, afféle földi kispap. Ahogy eljött a reformáció, amelyben a pap presbiterré vált, és a hívő személyes kapcsolatba kerülhetett az Istennel a pap közvetítése nélkül, úgy kell eljőnie a színház (és minden művészeti intézmény) reformációjának is.

● Sokadsz ez éppen legújabb és legmodernebb kísérleteket a színház forradalmaként deklarálni, s ezek a revolúciók egymást érik, gombamód szaporodnak. De olyan forradalomnak nevezni ezeket a kísérleteket, mint a kiscicát oroszúlnak. Ezek az új megoldások kétirányúak lehetnek. Vagy beljebb húzódnak a színház a saját kódéba vagy megpróbálja csökkenteni a szakadékot, de átugrás helyett csak átkiált a másik oldalra. Az előbbi csak az üres nézőtereket növeli (rövid pünkösdi királyság után), az utóbbi olyan, mint fájó seb a vigasztalás — gyógyszer helyett.

● A színház forradalma (vagy reformációja) felé — gondoljunk újra a kereszténység példájára: az öskeresztényi szellemhez való visszatérésre — a legnagyobb lépést az eredetihez való visszanyerés (pl. commedia del' arte) és a politikai utcaszínház tette (gyökerük láthatóan közös). De mára: a színház nem követte ezeket a próbálkozásokat, ezek kerültek a színház kerítésén belülre, mondhatni: integrálta őket.

● Azt gondolom: maga a színház eleve rossz társadalmi alakzat. Ugyanis kettévágja (választja) a színházzal kapcsolatos embert: színészre és nézőre. Ez pedig nem egyszerűen az aktív és passzív felek problémája. A nézőszerepebe kerülés: értékvesztés (és szabadságvesztés). A néző nem lehet színész, a választó nem lehet politikus, a hívő nem lehet pap, a diák nem lehet tanár, stb. Mindez az emberből való lehasogatás, az ember termelőfogyasztóvá degradálása. (Sőt: nevelése. De ez már az iskola kérdése, a tanuló tudásárut fogyasztó szerepe.) Ez a kettéhasítottág nem néző-színész, hanem nézők (közönség)-színész kapcsolatában jelenik meg. (És hívők-pap, választók-politikus, ta-

nulók-tanár.) Az ember „közösségtése” a „nézősítés” következménye és egyben kísérőjelensége. Ezek megszüntetéséhez a színház mai formáját kell megszüntetni, és új teret kialakítani. E mondathoz hozzátartozik egy fontos megjegyzés. Mindez nem egyedül a színház problémája (hanem a társadalmi intézményrendszeré, pl. az iskoláé is), s megoldása sem mehet végbe az egész intézményvilág ugyanilyen (vagy hasonló) irányú megváltoztatása nélkül. Milyen lépéseket tehet az „új” felé a színház? „Vonzuk be a közönséget a színházi előadásba!” — szól a jelszó. Pedig meg kellene fordítani. „Vonzuk be a színházat a közönség életébe!” Az első lépés a brechti „azt amire szükség van” és „azt, ahogyan szükség van rá” tézis, ami véleményem szerint alapja kell legyen minden színháznak. A mai színház elsüllyesztette ezt a tézist. Nem tudják kinek és hol játszani. Mindez először is szociográfus-színészt kíván, másodsor politikai-színészt, és így tovább. Azaz: a hagyományos színészi feladat megváltozik, kiteljesedik. Második lépésnek mondom néhány gondolatot. Lehet pl. „nomád színház”: ami természetes környezetben játszik (míg a mai közház a darabhoz igazítja a díszleteket, addig ez a környezetbe illeszti az előadását), életmódjában nomád, azaz vándorszínház. Lehet pl. „direkt színház”, ami az amatőr-színház tisztá formája: azaz a vasmunkások a francia Moliere helyett a magyar, vasmunkás Moliere-t játszanák, a saját életükéről és problémáikról készült direkt „darabjaikat” adnak elő. Vagy lehet pl. „irány-színház”, vagy nevezhetem „célszínház” is; (ez az előbbi két formát változat után tartalmazza is) ami egészében, azaz életében, minden tévékenységében, nemcsak előadásában valaminek a teljes átadására állna be (pl. szeretszínház, agitatív színház, stb.)

● De e kis lépésekkel még nem lehet átugrani a szakadékot. Ahhoz ebből a mondatból kell kiindulni: a színházat nem nézni, hanem játszani kell. Mindig eszembe jut az a tanár, aki felháborodottan mondta a rádióban, hogy a cigánygyerekek nem hajlandók eljátszani a tananyagot, nem ülnek nyugodtan a padokba, hanem mindig játszanának, énekelnének, táncolnának. Az iskola funkciója az, hogy a tanuló (már azzal, hogy „tanuló” és „nem tanár”) magához alakítsa. Micsoda természetellenesség! Az embert szabják a ruhához, és nem fordítva. Ha újra visszafordítjuk: ebben az iskolában táncolhatnának és énekelhetnének a gyerekek —, ez az iskola nem választaná el a színészt a nézőtől: az iskola színház lenne, a politikust a választótól: az iskola parlament lenne, a tanuló a tanártól: az iskola iskola lenne.

● A mai iskolában, mint a társadalmi intézmények jórésében, fölcserélik a célt az eszközzel. A cél az ember lenne, az eszköz a tudásanyag (vagy más tényleg pl. a termelőerők fejlődése). Ehelyett az ember válik eszközzé, s a tudásanyag átadása, vagy a termelőerők fejlesztése célja. Ez a felcserélés feje tetejére állítja az összes értéket, melyek labilissá válnak, nem találják a helyüket. S az írás itt saját magához tér vissza, az értékválságról szóló harmadik mondatához. Ez pedig alkalom ad arra, hogy erőszakkal megszakkítsam itt ezt a gondolatort. Ez az írás inkább társadalmi beszélgetések véleményeit és ötleteit rögzíti, mintsem önálló munka. Céja egyszerű: maöndeszéletek zárt véleménynyilvánítását nyitlta felni. T. J.

Jajgató Felicián

címmel jelent meg Somlyó Zoltán verseinek új válogatása a Szépirodalmi Könyvkiadónál, a tíz évenként esedékes születésnapi ajándékként, mely most éppen a 100. születésnap volt, s az ünnep előtt a boltokba került, s az eddigi legszebb köntösben és leggondosabb válogatásban.

Ez év június 22-én, a századik születésnapon szobrot is kapott Somlyó Zoltán a Kruspér utcai Füst Milán által felavatott emléktábla után, s majdnem annyi újságcikket, amennyit az elmúlt harminc évben összesen írtak róla, mely szám így együtt sem igen nagy, inkább méltánytalanul kevés.

Reménykedtem, hátha a bővös évforduló, a századik, hoz valamilyen fordulatot az átkozott költő megítélésében. De meg kellett nyugtatnom magamat, hogy a nagy felfedezések és fordulatok a legtrikább esetben kapcsolódnak évfordulóhoz, főleg ha ez nem csak a hozzáférhető művek újraolvasásán múlik, hanem hosszas kutatómunkát is igényelne.

Az évforduló idején megjelent írásoknak tulajdonképpen örülni kellene, mert mindegyik alapján véve tisztességesen próbálta értékelni a költő életművét, de legtöbbjük csupán a centenáriumi kötelező udvariasságot mutatja. Ezekben a költőhöz kapcsolódó tévedések tovább éltek, szerencsére újabbak nem keletkeztek, illetve — az új kötet „füllén” is olvasható — nagy kortársakat idéztek, elsősorban Kosztolányit és Karinthyt.

Kis időre ismét Somlyó Zoltánra irányult a figyelem, anélkül, hogy érdemi változást eredményezett volna. Legfeljebb, mintha kicsit nagyobb hangsúlyt kapott volna, hogy volt valaki ő a magyar költészetben, ha senki nem visszhangozta is Füst Milán szavait: jobban oda kellett volna figyelni Somlyó Zoltánra, vigyázni kellett volna rá. „De nem vigyáztam rá senki.” Ez a megállapítás persze csak magára a költő életére lehet igaz teljességgel. Ha ezt a megállapítást vonatkoztatjuk a mára is, költészet utóéletére, irodalomtörténeti helyére, tehetség néhány kivételt. De ezek a kivételek éppen csak arra elegendőek, hogy érdeklődésünket ébren tartsák, akármilyen értékes írások szenteltek is munkásságának. Devecseri Gábor 1962-ben megjelent tanulmánya óta hasonló terjedelmű és az egész életművet áttekintő, jelentős írás nem született az átkozott költőről. Vas István és Tandori Dezső igen szép esszéi is lényegében „csak” közelítések, jelzések valamely jelentőséről.

Most ismét kezünkbe vehetjük magát a művet, ez alatt természetesen az életműből készített

válogatást kell érteni, és szembe-síthetjük Kosztolányi Dezső, Karinthy Frigyes, Juhász Gyula, Füst Milán, Vas István, Devecseri Gábor és Tandori Dezső megálapításával saját észrevételeinket.

A májusban megjelent Jajgató Felicián című versválogatás Somlyó Zoltán költői utóéletének eddigi legjelentősebb állomása. Réz Pál, a kiváló irodalomtörténész, filológus, többek között szakadunk első harmada irodalmának egyik legjobb ismerője, aki az új Kosztolányi életmű-sorozat is készíti, a remek Szép Ernő versgyűjtemény mellé újabb jelentős munkát tett le a magyar irodalom asztalára.

Somlyó Zoltán költői életművének első jelentős bemutatására csak születésének 80. évfordulóján, 1962-ben került sor, az úttörő munkát Tamás Attila végezte. Erre a munkára épít, ezt fejleszti tovább Réz Pál válogatása. Ciklus beosztása könnyebben áttekinthetővé teszi az életművet, ami nem jelenti azt, hogy jogszavatlan lenne a kisebb részekre tagolás, mely közelről követné az életrajz változásait, mivel azonban az életrajzot nem ismerjük, ez a megoldás a legcélszerűbb egyelőre.

A kötet minden eddigi válogatásnál terjedelmesebb, tehát a legteljesebben mutatja be a költő életművét. Ez a kiadás bevezetőként végre felvette a költő vallomásait. A Jajgató Felicián legfőbb értékének, az igen gondos, sőt szigorú válogatás mellett azt tartom, hogy Réz Pál szakítva az eddigi gyakorlattal teljes egészében közli Somlyó nagyobb verseit (két kivételtől eltekintve) és ismét együtt szerepel teljes szöveggel a két „verses regény”: A Nyitott könyv és A titkos írás.

Az ismert versek közül hiányolhatnánk néhányat, de tudjuk, ilyen válogatás elkészítéséhez előre megszabott terjedelemmel dolgozhat a szerkesztő, egyszerűen talán lesz olyan válogatás is, mely minden jelentős verset tartalmazni fog.

Befejezésül talán csak annyit, hogy nemsokára vissza fogok térni magának Somlyó Zoltán költészetének bemutatására is. Remélhetően e kötet minden példány olvasóra talál majd, s meggyőzi a kiadókat, hogy Somlyó Zoltánnak immár nem újabb válogatásokra (ez a hatodik) van szüksége, hanem összegyűjtött verses kiadására, melyből az olvasó valóban teljes képet kaphatna a költőről. Mert arról remélhetően ez a kötet is meggyőzi minden olvasóját, hogy Somlyó Zoltán századunk egyik jelentős lírikusa, aki nélkül szegényebb lenne a magyar költészet.

ZSOLDOS SÁNDOR

Milyen célt szolgál(jon) a JATE-dolgozók klubja?

Például legyen kocsmát? — válaszolhatnánk a címbe kérdésre. S e javaslat nem is állna távol a közelmúlt valóságától. Vannak azonban az egyetem oktatói-dolgozói között, akik egészen más funkciót szánának a klubnak. Erről beszélgettünk dr. Kanyó Zoltánnal, a JATE SZB kultúrfelelőssel.

— Arról van szó — kezdte beszélgetésünket dr. Kanyó Zoltán, hogy a dolgozói klub jelenleg nem annak a feladatnak felel meg, aminek mi szeretnénk. Nem gondolok döntő profilváltozásra. Meggyőződésem persze, hogy reformra szükség van. Olyan reformra, hogy lehetővé váljon egy-egy rendezvény, előadás megtartása. Másol erre nemigen van lehetőség, hisz így is részben a TIT fizet nekünk helyiséget az előadásainkhoz. Ezek az előadások kis közönséget vonzanak, tehát nem szerencsés az a javaslat, hogy a szomszédos KISZ-klubban tartassuk őket. A KISZ-klub nagyon jó munkát végez, de van egy olyan oktatói réteg, aki oda nem jár le, s akiknek a szórakozása kulturális igénye nem elégíthető ki ott.

A szakszervezetnek nincs megfelelő, gyors információs

rendszere. Ennek javításában is szerepet vállalhatnának a klub rendezvényei.

En konkrétan nem tudom, hogyan lehet ezt a reformot megvalósítani, ehhez olyan „praktikus” emberek kellene, akik értenek hozzá. Ugyanakkor propagandamunkával tudatosítani kellene az emberekkel, hogy teremtsék meg ezt a lehetőséget, hisz saját életüket alakítják ezzel.

Beszélgetésünk után lenn jártam a dolgozói klubban. Úgy tűnik, a tavalyi — rossz értelemben vett — kocsmahangulatnak nyoma sincs. A vendégek száma is megfogyatkozott, de ez csak előnyére vált a helyiségnek, hisz éppen „azok” a „vendégek” tűntek el, akik miatt sokan távol maradtak a klubtól.

Beszélgetésünk során dr. Kanyó Zoltán idézte Balog Istvának, a JATE gazdasági főigazgatójának egy kijelentését: „Ha a dolgozói klub nemcsak ivásra lesz alkalmas, én segíték.” Talán most itt az idő a segítségnyújtásra. A dolgozói klub megváltozott jellege folytán lehetőséget kínál a cselekvésre mind azoknak, akik az „ivó-jelleg” megszüntetését várták.

— bété —

Klubprogram

- JATE-klub:
November 9. 20 óra: Szexológia kör: Szexotechnika I. e. a.: Korányi Tamás biológus
November 10. 20 óra 30: Bemutató mozi, Nyom nélkül (magyar film) R.: Fábry Péter, fsz.: Cseh Tamás
November 11. 18 és 20 óra: Karl Wittlinger: Ismeri a tejutat? Tragikomédia. Ea.: Garas Dezső és Madaras József
November 12. 20 óra 30: Haladóerőzökte filmklub, mindhalálíg zene (amerikai film)
November 13. 19 óra: Össztánc: Kakuszi Béla disco és a Fortuna együttes
November 15. 20 óra: JAZZ-ZAJ — Saturnus együttes és a Super-trió (Babos Gyula, Tárjai Tibor, Karácsony János — gitár)
November 16. 20 óra: Szarvasének — Zenés montázs Bartók Béla emlékére — föllép Erdélyi György színművész és Szabados György (zongora)
November 17. 20 óra 30: Bemutató mozi: Guernica (magyar film) R.: Kósa Ferenc
November 18. 20 óra: Rockklub! Mini-együttes (Körbészárva című 4. lemez anyaga)
November 19. zártkörű rendezvény
November 20 óra: Gémesdiscó
November 22. 20 óra: Beszélgetés az avantgarde-színház világról — vendég: Duró Győző a budapesti Nemzeti Színház dramaturgja. 20 óra (nagyterem) Jazz-zaj — Benkődixland band
November 23. 20 óra: Szexológia Szexotechnika — ea.: Korányi Tamás biológus

Az intenzititás biztonsága

Elnézem a fejed mozgását, ahogy ingatod jobbra-balra, ülsz a szemközti fotelban és csak a zenét figyeled, a ritmust. Hunyorítok, csak a vállad és bólingató fejed látom, mintha táncolnál, átitatva ezzel a sejteltme, szép muzsikával.

Elgondolom azokat a táncosokat, akik bizva mozdulataikban, bátran lépkednek, hajlonganak, szökkennek, akik magabiztosan és elszántan hátrahagyják a fogast, ahová letették a kabátot, a széket, ahonnan fölálltak, a szempárokat, melyek kísérik mozdulataikat. Övök a lendület, a lelkesültség biztonsága.

Az a biztonság ez, ami az örülteket, apácákat, forradalmárokat és alkoholistákat jellemzi.

Az intenzititás olyan biztonságot ad, amely siker és bukás esetén is tökéletesen igazolja emberét. Vannak helyzetek, amikor a lélek nyugalmát efféle „érület” fedezi. Csöndben maradni vagy — meggyőződéssel — egyfélélet mondani, egyszerűen: hinni — talán ez a jó recept.

A közélet útvesztőiben szakasznyi siker még elérhető, a megszerzett tudás kiürítható — szakasznyi, adható, vehető boldogságért. A fővállalt intenzititás boldogság és felelősség egyszerre. Az önmaga — tehát saját intenzitátása — iránt érzett felelősség egyben egy adott közösség iránt érzett felelősség is. Betagozódással és anélkül, „kényszerpályán” és választott úton egyaránt, hiszen az intenzitátás — éppen példát adó szerepe miatt — mindig közösségi.

Közösségi, mert a hitre irányítja a figyelmet. Közösségi azért is, mert új utakra vezethet.

Az intenzitátás „engedélyezi” a földszagú dolgoktól való eltávolodást. „Fotetem az éabotl csöndjét, az emberi szót soha” — írta Hölderlin, „Nem értem én az emberi beszédet...” — mondja Filinszky. Az ilyen eltávolodás biztosítja aztán a rálátást.

— vespera —